

HEDENDAAGSE OOSTENDSE FOLKLORE

door O. VILAIN

Wanneer men een aanvang maakt met de studie van de vroegere cultuur of de oude zeden en gebruiken van een volk bestudeert dan doet men aan folklore, terwijl men bij het bestuderen van het volkseigene, waaronder ook de geschiedenis en het ontstaan van de omgeving vallen, men aan heemkunde doet. Heemkunde wordt ook wel eens folkloristische aardrijkskunde genoemd.

Als men in de hedendaagse tijd een studie over folklore maakt, stelt men wel vast dat dit een onderdeel is van de heemkunde, maar gelet op het feit dat de heemkunde zo'n uitgebreide discipline is, zien wij ons genoodzaakt om bij het behandelen van het thema « hedendaagse folklore te Oostende » sommige zaken te behandelen die tot de algemene heemkunde behoren. Het is immers zo, dat de studie van de mens en zijn omgeving, hoe hij er woont en er leeft, al is dit te Oostende of ergens anders, het steeds deze tak van de heemkunde is die aan wijzigingen onderhevig is, waardoor dan de echte folklore ontstaat.

Wij weten dat we hier heel wat zaken zouden kunnen behandelen zoals de zeden en gebruiken, de volksvermakelijkheden, het volksgeloof, de volksverhalen, de volkskunst, de volkswetenschappen of ook nog de volkstaal, maar dit alles is een veel te uitgebreid domein voor de beperkte plaats die ons hier toegemeten is. Daarom menen wij er goed aan te doen enkele zaken ter illustratie in verband met het hedendaagse Oostende, hier bedoelen wij het Oostende vanaf het begin van de 20e eeuw, ietwat te laten herleven. Veel van deze zaken zijn niet alleen typisch voor Oostende, maar zijn ook voor andere gemeenten geldend.

Bij onze zeden en gebruiken zijn er soms heel wat wijzigingen voortspruitend uit internationale gebeurtenissen die bijdroegen tot nieuwe aspecten in de folklore. Hierbij willen wij enkel als voorbeeld vermelden, en wij herhalen dat we het thans enkel over Oostende hebben, hoe de twee Wereldoorlogen sommige gebruiken hebben gewijzigd, terwijl er nieuwe woorden in het dialect zijn ontstaan. Zo werd het een gebruik dat bij plechtigheden ingericht door vaderlandslievende maatschappijen, 11 november of dag van de Wapenstilstand, 19 april of Vindictive-dag, 8 mei of V-dag, 8 september of Bevrijdingsdag, gepaard gaan met kleine stoeten met vaandels en neerlegging van bloemenkransen door de oud-strijders. In de volkswoordenschat vindt men worden terug als « pit en stake », wat sloeg op de personen die verplicht waren voor de Duitsers verweermiddelen langsheen onze kust aan te brengen. De zwaardere afweermiddelen werden « asperges van Rommel » genoemd of nog iets helemaal anders : jarenlang

heerste er in de Kommandantur van Oostende een zeker personage dat iedereen « Dikke Jef » noemde. Nu vele jaren later zegt men nog steeds als men het over een bullebak heeft : « Hij denkt dat hij Dikke Jef is ! ». Een nieuw scheldwoord voor iemand die moeilijkheden zoekt is « parachutist ! ».

De modernisatie en de mechanisatie in het dagelijks leven hebben bijgebracht dat bijvoorbeeld wat het uitzicht van de straten betreft, deze bestendig veranderen, zodat zaken die nog maar enkele jaren verdwenen, thans reeds overal gezocht worden. Hierbij denken wij aan de ouderwetse gaslantaarns. Heel wat straten zijn gemacadamiseerd, zodat het nu niet verwonderlijk is dat sommige personen met bijna liefde de oude typische kasestenen uit onze oude binnenstraten opkopen om deze ergens rond hun buitenverblijf te leggen. Kortom al het straatmeubilair, zoals reclameborden, zitbanken, straatlantaarns, wegwijzers en dergelijke veranderen bestendig, zodat een aanblik al is het maar op een prentkaart, reeds de moeite loont.

Wanneer men de oude uithangborden inventariseert, dan blijven er hier niet zoveel meer over die de moeite lonen. Ze hebben het meestal moeten laten afweten tegen de steeds niet zo esthetische neonverlichtingen. Weliswaar maken sommige wijken gebruik van sierverlichting om nieuw leven in hun handelswijk te blazen. Dat valt soms wel mee, maar ook heel dikwijls tegen. De volkskunst is daarbij verdwenen.

Wat de kledij betreft is het natuurlijk het gemakkelijkst te spreken over de vissersberoepskledij. Deze kranige zeelui droegen destijds laarzen en jumpers en liepen op klompen als zij aan wal waren. Hierdoor noemde men ze de « kloeffebende ». Daarop geïnspireerd ontstond later langs de Visserskaai de « Orde van de Kloeffe ». Thans is dit bijna niet meer waar te nemen tenzij men waarlijk in de omgeving van de Vismijn gaat rondkuieren. De echte kledij van de visvrouwen is eveneens verdwenen.

Iets wat wellicht de Oostendenaars ten opzichte van de andere bewoners van het binnenland doet verschillen is dat ze zich gemakkelijker aanpassen om soms gefantaseerde zomerkledij te kunnen dragen zoals de toeristen dit doen. Zo is het al jaren gebruikelijk dat de dames van de kust overal in pantalon mogen verschijnen zonder dat daar aanstoot aan gegeven wordt. Oostende is ook wel een van de steden waar men wellicht de minste regenschermen aantreft, want met de wind die er bijna steeds waait kan men deze veel moeilijker gebruiken dan in het binnenland.

Wanneer men over de woningen spreekt, dan was het in het begin van deze eeuw zeer typisch dat men alhier huizen aantrok die een « belle étage » bezaten, terwijl in de herenhuizen veel mensen in een zogezegde gezellige kelderverdieping leefden. Nu nog bestaan er enkele van deze mooie herenhuizen alwaar men nog een « belle étage » kan zien. Bijna geen enkele stad had zoveel huizen waar men de gevels met gleissteentjes had bezet, hetgene Felix Timmermans eens deed opmerken dat hij niet wist dat Oostende zoveel huizen met W.C.-steentjes bezat. De parlofoons hebben de spiegelspioentjes vervangen. De voetschreppers om het slijk van de schoenen te ontdoen ziet men hier en daar nog bij huizen die eens in niet-geplaveide straten stonden. Tussen de twee oorlogen in zag men aan heel wat huizen een ovale plaatje, dat aanduidde dat deze woning gecontroleerd werd door de nachtwacht.

Het economisch leven te Oostende wordt sinds anderhalve eeuw vooral beheerst door het toerisme. In de vorige eeuw had men enkel de diligentie, de barge en de spoorweg. Maar vanaf 1846 werd er een geregelde overvaart ingelegd met de pakketboten die rond het zeestation heel wat beweging medebracht. Typische figuren omzwarmden het station, zoals smoeffels, kommissionarissen, hotel-pisteurs en koetsiers. De grote hotels hadden een eigen omnibus met chauffeur en pisteur, die als opdracht hadden klanten op te halen. Met de oorlogen en de democratisering van het toerisme zijn de luxe-hotels verdwenen en zijn de uitbaters op een andere basis gaan werken, zodat men bijvoorbeeld nu spreekt van wintertoerisme en winterweek-ends, terwijl men daarnaast heel wat jongeren vindt die al liftend de wereld rondgaan. Zo is Oostende dikwijls het kruispunt geweest tussen Engeland en het Verre Oosten. Sommige van deze jongelui bleven wel eens enkele dagen te Oostende rondhangen en poogden van de toeristen wat geld te verzamelen door te zingen of door krijttekeningen op de zeedijk te maken. Ze zijn een echt voorbeeld van moderne folklore in een seizoenstad. Het is vanzelfsprekend dat de zeebaden en de strandspelen een eigen wereldje vormen in onze lokale geschiedenis. Men moet maar denken aan de manier waarop reeds vóór het seizoen de strandkabinen per opbod worden verhuurd. Aan de badkarren die vroeger door paarden getrokken werden en die thans verdwenen zijn. Aan de talrijke kinderspelen die enkel maar op het strand gebruikelijk zijn. Aan de wedstrijden voor de mooiste badpakken die langs de badoorden gebruikelijk zijn. Alsook het verschijnen op het strand van allerlei kleine lui die wat willen bijverdienen zoals door het verhuren van ligstoelen en ezeltjes, het rondventen met ijsroom of dagbladen. Ook het Kursaal heeft een heel bijzondere en grote rol gespeeld in het Oostendse leven. Het is een jaarlijkse traditie navraag te doen om te weten hoe het staat met het nieuwe kursaalprogramma. De kroepiers, die heel zeker een wereldje op zichzelf vormen, hebben hun eigen beroepstaal en gewoonten. Zo is dat ook al altijd geweest met het hippodroom dat een eigen menselijke fauna heeft.

Met de grote prijs van de Stad Oostende voor de vluchters, was dit jarenlang het orgelpunt van het seizoen te Oostende, nu heeft men met de draverijen in het begin van september een « Nacht van het Paard » gecreëerd, die alle andere feestelijkheden in de schaduw stelt.

Een wijk die wegens het toerisme het meest in aanzien veranderde is die van de Visserskaai. Gewone herbergen veranderden in fritures of restaurants. Aan « de Trap » of de Garnaalmijn wordt weliswaar nog vis verkocht, maar de oude goeie viskarren zijn er vervangen door moderne toonbanken op wielen.

De democratisering en het algemeen betaald verlof hebben hij de werknemers een grote rol gespeeld, zodat men spreekt over sociaal toerisme. Het is een jaarlijkse traditie dat Britse voetballers met Pasen een vriendenwedstrijd in de omgeving van Oostende komen spelen. Deze kleine groepen sparen een jaar lang wekelijks enkele shillingen om naar Oostende te komen.

Eéndagstoeristen welke vroeger met de « train de plaisir » kwamen, komen nu met hun eigen wagen en zoeken soms een uur naar een parkeerplaats nabij de zeedijk. De Oostendenaars noemen deze kortstondige bezoekers, die meestal hun eigen drank en eten bijhebben en dan nog maar al te dik-

wijls wegwerpszakken achterlaten, de « kateiefretters ». Allen zijn ze echter zo niet, want sommige komen speciaal om verse vis te eten op een terras of een poosje garnalen te pellen of langs de dijk een ijsje te likken en daarbij jodium, ter versterking van het lichaam, in te ademen.

Van de gebruiken en tradities die wij ieder jaar op de kalender zouden kunnen schrijven, vermelden we enkel de bijzonderste.

Sinds een tiental jaren heeft de Vlaamse Klub Kust een mondaine traditie in het leven geroepen dat één nacht per jaar doorgaat onder het motto « Ons hoort het Noordzeestrand ».

Verder en dit sinds een negental jaren, is het jaarlijks galabal van de Zeemacht, een mondaine gelegenheid bij uitstek. Dit avondfeest ingericht ten voordele van de sociale werking van de « Vereniging voor Hulpbetoon in de Zeemacht », wordt o.m. bijgewoond door heel wat militaire attachés, wiens kleurrijke uniformen een speciaal cachet geven aan deze avond.

Karnaval met een cimiteirenstoet en de verbranding van de pop Tjannie Carbon op de Vissemarkt terwijl in het Kursaal het vermaarde « Bal du Rat Mort » plaatsgrijpt. Bij de studenten kent men nu sinds een 20-tal jaren de gebruikelijke hoedjesdag die zij met veel lawijd vieren. Dit gebruik is in 1949 toevallig ontstaan door enkele humaniora-studenten uit het Koninklijk Atheneum die toen een hoed droegen als uitdaging tegenover de instelling. Geleidelijk aan groeide dit uit tot een jaarlijkse traditie die nu een ganse dag duurt, gevolgd door hoedjesbal en dergelijke. Dit wordt nu gevierd op de dag dat de laatste 100 schooldagen ingaan. Ook andere scholen hebben nu hun eigen hoedjesdag.

Onder de volksvermakelijkheden had men destijds de wijkkermissen, doch deze zijn erg verminderd, zoals ook de Vlaamse kermissen in de verschillende parochies. Iedere wijk had vroeger haar eigen wielrennerskoers, al was deze maar voor beginnelingen. Sommige wijken zijn evenwel door het moderne leven doodgebloed. We denken hierbij aan de wijk « Het Hospitaal », dat gelegen was nabij het Goederenstation en het Derde Dok met de scheepswerven. Met het verdwijnen van deze verdwenen ook heel wat herbergen en stierf de grote kermis van het Hospitaalkwartier een langzame maar zekere dood. Daartegenover zijn gekomen in de vernieuwde wijken van de stad de braderijen met eigen publiciteit, feestelijkheden e.d. Sinds een drietal jaren is er een folkloristische- en kleinkunstweek op het Pauluspleintje in de maand augustus.

Er zijn thans ook nog bijzondere gebruiken die van meer devotie-oorsprong getuigen, zoals de Vissersmis op tweede Paasdag wanneer bijna alle vissersschepen opliggen die in de Goede Week gemarkt hebben. Het is evenwel niet meer steeds na S.S. Petrus & Paulus of 29 juni dat de plechtige zee-wijding met ommegang plaatsgrijpt. Dit gebeurt nu al vroeger. Met Sint-Hubrecht wordt er nog wel sporadisch met gewijde broodjes door de straten geleurd. Rond het Driekoningenfeest zijn er steeds enkele straatbengels die meer aan carnaval doen denken dan aan iets anders en die dan enkele café's binnenlopen om er een paar regeltjes van een Driekoningenlied af te rammelen. Maar wat gedacht van het feit dat men nu zelfs met Driekoningen durft rond te gaan, enkel gewapend met een musickassette die men eventjes aan- en afzet om zo vlug mogelijk verder te schooien ?

Kerstmis heeft onder de invloed van de Angelsaksische landen bij ons een heel andere viering gekregen dan toen het vroeger nog werkelijk een kerke-

lijk feest was. Nu worden er overal weken op voorhand kerstbomen in de parken en op de voetpaden geplaatst om deze met elektrische lampjes te omhangen. Een nieuw gebruik is te Oostende ontstaan met het verbranden van afgedane kerstbomen op het Kleine Strand, ter welker gelegenheid gebakken sprot uitgedeeld wordt.

De stoeten die wij vroeger kenden, zoals bloemencorso's, kavalkades en echte karnavalstoeten bestaan niet meer, met uitzondering van de hogervermelde cimatairestoet. Veel kavalkadegroepen hebben het zeer moeilijk om nog leden te winnen en sommige nieuwe verenigingen houden het bij het stichten van een orde. Zo zijn er in Oostende zeker een tiental orden. Om er maar enkele te vermelden : Orde van de Kloeffe, Orde van de Wullok, Orde van de Garnaal, Orde van de Kouseband, Orde van het Groene Laken, Orde van de Boegie, enzovoort. Daar de dames meestal niet in de orden opgenomen worden, hetgeen een zekere discriminatie inhoudt, houden de vrolijke spuiters van deze orden het liever bij een paar mooie hofdames en een stel majorettes met slanke benen. De jaarlijkse verkiezing van Prins Karnaval gaat gepaard met veel vreugde of tandengeknars, die niets aan de echte politieke verkiezingen te benijden hebben.

In het sociale leven hebben de politieke verkiezingen steeds hun eigen toon aangegeven. Sommige gebruiken zijn weliswaar volledig verdwenen, zoals het straatschilderen. Nu heeft men een propagandakaravaan en verspreidt men grote massa's gedrukt papier. Eénmaal hebben wij hier geweten dat er propaganda gevoerd werd met een vliegtuig.

Stoeten op 1 mei of op Rerum Novarum zijn veel kalmer geworden dan vroeger, daar het geen eigentlijke betogingen meer zijn. Daarom behoren ze ook reeds gedeeltelijk tot de volkse tradities.

Het ontspanningsleven zou een zeer uitgebreid hoofdstuk kunnen uitmaken. Wij houden ons enkel aan een paar voorbeelden. Straatspelen voor kinderen zijn in het drukke stadsleven kwasi niet meer mogelijk. Bij de jongeren hebben oude danszalen waar een orkest speelde plaats moeten ruimen voor allerlei dancings die geen orkest of orgel meer bezitten en waar nu ook reeds de juke-boxes bijna tot het verleden behoren, want men vervangt ze overal door een disk-jockey. Wanneer men de namen van de dancings opsomt die reeds na de Tweede Wereldoorlog verdwenen, dan zijn dat reeds heel wat. Wij citeren terloops : Oud Oostende, Petit Casino, Atlanta, 't Keuntje, Valentino, Ambassadeur, Rythme Club, Casanova, Carlton, Carnegie, Manchester, Chez Pan, Laiterie Royale en nog veel meer. Niets schijnt er vlugger de tand des tijds te ondergaan dan een danszaal.

De bioskopen hebben te Oostende steeds een zeer grote rol gespeeld. Onze stad heeft verdiend of onverdiend de naam gehad steeds kritisch te zijn geweest en hierdoor werden vele films « in première » te Oostende vertoond. Een zekere folklore is rondom het cinemawereldje ontstaan. Wij denken hier maar even aan de publiciteit, aan het verkopen in de zalen van nootjes en ijs of aan andere zaken uit een ver verleden toen er nog een pianist of een klein orkest de niet-gesproken films begeleidden. Bijna vijftig bioskopen werden er in minder dan een halve eeuw te Oostende opgericht. Op een achttal na zijn ze allemaal één voor één verdwenen.

Het herbergbezoek is te Oostende steeds van zeer groot belang geweest. Een sluitingsuur heeft Oostende maar gekend rond de jaren 1930 en onder de oorlog. Gewiekste cafébazen poogden steeds bepaalde verenigingen of

clubs hun café als lokaal te laten kiezen. Weeral typisch voor Oostende is dat na de laatste oorlog het Engelse vogelpikspel door Oostendenaars, die in Engeland hadden verbleven, alhier werd ingevoerd. Rond de jaren 1950 werden er aldus verschillende Engelse vogelpikclubs opgericht die in afdelingen spelen en die dientengevolge zelfs een federatie hebben moeten stichten om de speelkalender op te stellen.

Wanneer verschijnt een grondige studie over de rol van de herberg in het Vlaamse ontspanningsleven, met opgave van de gekende herbergspelen ?

Sommige dames aanzien het ook als een ontspanning om een paar uur in een bijzondere atmosfeer van een mode-défilé te mogen doorbrengen. Ieder jaar worden in het voor- en najaar enkele mode-défilés gehouden.

Wegens het haast traditioneel folkloristisch aspekt dat de marktkramers bieden, kent men nu sinds korte tijd in het seizoen ook folkloristische maandagavondmarkten.

Waar de gewone volksspelen, zoals op de wijkkermissen, grotendeels verdwenen zijn, heeft Koning Sport overal zijn intrede gedaan. De oudste in dit genre waren wel de boogschutters. De meest hedendaagse zijn zij die als liefhebber in een korporatieve ploeg voetbal spelen. Daartussenin zijn er heel wat sporttakken die een eigen geschiedenis en tradities hebben. Maar niets heeft er op het volkse leven zo zijn stempel gedrukt als het voetbal zelf. Men hoeft maar te denken aan de liedjes die er gezongen werden. Typisch was dat V.G.O. met een Vlaamse naam, Van Neste Genootschap, destijds Franstalige supportersliederen zong en dat A.S.O. met een Fransstalige naam, Association Sportive Ostendaise, Vlaamstalige liedjes zong ! V.G.O. of The Old Great heeft als spionkop « De Gulle » terwijl A.S.O. of de Leeuwen van Mariakerke de « Boarebreker » heeft. Het voetbalveld heeft in vele gevallen de wijkkermis vervangen. Is het eveneens geen traditie geworden dat 's zondags de vaandels van de ploegen die niet verloren hebben, aan de supporterslokalen moeten uithangen ?

De pers heeft in onze streek steeds een zeer grote rol gespeeld. Wat hun hedendaags nog écht Oostends maakt is dat ze meestal een rubriek verzorgen die alleen de Oostendenaars maar kunnen begrijpen. « De Zeewacht » heeft de « Boembas », « Het Nieuwsblad van de Kust » had « De Konterbas », en de Kustbode « Aan de trap wordt verteld ». De strijd tussen deze bladen, alsook de talrijke gratis verdeelde publiciteitsbladen, is steeds de moeite waard om gevolgd te worden.

Bestendig verandert ook het dialect. Spreuken en uitdrukkingen komen het best naar voor wanneer men de spot wil drijven of als men iemand wil beledigen, zoals « 't Is zeker van de stock américain », « J'is juuste nog goed voor pit en stake », « 't Is zeker nog iets dat 'm gekregen heeft van d'overstrominge ? », « Peisje daje in de Langstrate zit ? » en als scheldwoorden : « Dikke Jef », « Parachutist » en « Manchester-supporter » !

Wijken en straten, noch monumenten worden gespaard door het Oostendse dialect. Men heeft wijken zoals het « Luizegevecht », « De Blok », « de Bunkers », « de Zoete Dood », « Boksegem » en nog vele andere.

We kunnen ook nog zeggen dat vanaf de geboorte tot aan de dood heel wat wijzigingen in de familiale gebruiken en wat er mee verband houdt ook te Oostende veranderd zijn. Bij de geboorte overwegen wij maar even dat bijna geen enkel kind meer ten huize geboren wordt. Dat de huwelijksplechtigheid ten stadhuize meestal 's namiddags plaats heeft. Dat er bij het

overlijden een grote ommekeer is gekomen. Niet alleen paard en koets zijn vervangen door lijkwagens, maar ook op het kerkhof ziet men nu naast een verstrooiingspark voor de assen van zij die verbrand werden nog een columbarium voor de bijzetting van urnen.

Ja, we kunnen zeggen dat er zeer veel veranderd is te Oostende in de laatste vijftig jaar. We zien geen badkarren meer, van de 150 koetsiers blijven er amper nog een tiental over, de open trammetjes die de spelers naar het hippodroom brachten rijden niet meer, de grote hotels of palaces zijn verdwenen, maar daartegenover ziet men groepen personen verschijnen die van Oostende een wereldse kongresstad maken. Het wordt daarbij soms gezien als de voorstad van Brussel, die toch de hoofdstad is van de Euro-markt.

Tenslotte dienen we ons te beklagen over al het verdwenene ? Niet in alle gevallen kan men spreken over die goede oude tijd. Maar toch willen wij een lans breken over gebeurtenissen die heden nog plaatsvinden of voorwerpen die wij rondom ons nog kunnen waarnemen om deze voor de toekomst te noteren en pogen te bewaren. Want wat heden nieuw is, is morgen reeds geschiedenis en misschien al een onderdeel van onze heemkundige kennis. Alles gaat daarbij steeds vlugger in onze samenleving, maar ook alles verdwijnt zoveel sneller. Daarom is bestendige waakzaamheid geboden. Hoeveel technische voorwerpen zijn nu reeds in handen van antiquairs, terwijl ze vóór enkele jaren nog op de vuilnishoop te grabbel lagen. Daarom dienen de huiselijke gebruiksvoorwerpen, maar ook alle comfortvoorwerpen, met aandacht bekeken te worden, want het kunnen evenwel reeds zeldzame stukjes zijn voor de nabije toekomst. Vooral als ze daarbij een onderdeel uitmaken van het Oostendse leven !